

První hnízdění labutě zpěvné (*Cygnus cygnus*) v České republice

First breeding of the Whooper Swan (Cygnus cygnus) in the Czech Republic

Jiří Šírek

Tržní náměstí 63, CZ-752 01 Kojetín; e-mail: jirka.sirek@seznam.cz

Šírek J. 2018: První hnízdění labutě zpěvné (*Cygnus cygnus*) v České republice. *Sylvia* 54: 63–68.

V příspěvku je popsáno první a druhé hnízdění labutě zpěvné (*Cygnus cygnus*) v České republice. Hnízdění proběhlo na Chropýňském rybníku (okres Kroměříž, Zlínský kraj, čtverec 6670) v letech 2017 a 2018 a předcházel mu pravidelný výskyt samice označené žlutým krčním límcem 7R42 od roku 2006. V roce 2017 vodil pár labutí zpěvných čtyři mláďata, odchováno však bylo jen jedno. V roce 2018 nebylo ze čtyř mláďat odchováno žádné. Zahnízdění labutě zpěvné v České republice patrně souvisí s nárůstem početnosti evropské populace.

Here I describe the first and the second breeding attempts of the Whooper Swan (Cygnus cygnus) in the Czech Republic. The breeding took place at the Chropýňský fishpond (Kroměříž district, Zlín region, grid square no. 6670) in 2017 and 2018, and it was preceded by regular occurrence of a female marked with a yellow neck-collar 7R42 since 2006. In 2017, only one of four chicks survived. In 2018, none of four chicks survived. Breeding of the Whooper Swan in the Czech Republic coincides with increasing trend of the European population.

Keywords: behavioural interactions, distribution, reproductive success, ringing

Labuť zpěvná (*Cygnus cygnus*) obývá zejména boreální zónu Palearktické oblasti od Islandu po východní Sibiř. Populace na evropském kontinentu čítá minimálně 60 000 ptáků a hnízdí zde 25 300 až 32 800 párů (BirdLife International 2018). Mimo hlavní oblasti hnízdění, které se na evropské pevnině nacházejí ve Skandinávii a v Pobaltí, hnízdí v menších počtech také v Bělorusku, Irsku, Skotsku a Francii (Reeber 2015). První hnízdění v Nizozemsku bylo prokázáno v roce 2006 (Van Dijk 2006). V České republice labuť zpěvná dosud nezahníždila (Šťastný & Hudec 2016) a v okolních státech je situace následující: V Polsku pravidelně hnízdí, přičemž první hnízdění bylo zaznamenáno v roce 1973

(Tomiałojć & Stawarczyk 2003) a v současné době zde hnízdí 120 až 130 párů (Stawarczyk et al. 2017). V Německu labuť zpěvná poprvé zahníždila v roce 1970. Až do roku 1994, kdy zde bylo zaznamenáno první hnízdění divokého páru, šlo ale o hnízdění ovlivněné ptáky z polodivokých chovů (Boschert 2005). Současná německá hnízdní populace je tvořena 30–40 páry (Gedeon et al. 2014). V Maďarsku poprvé zahníždil jeden pár v letech 2005 a 2010 (Selmeczi 2005, 2010); v roce 2018 zde hníždily dva páry (Á. Selmeczi in litt.). Na Slovensku ani v Rakousku labuť zpěvná nehnízdí (Avifaunistische Kommission Österreich 2018, SOS / BirdLife Slovensko 2018). Populační trend labutě zpěvné v Evropě

je silně vzrůstající (Ogilvie & Young 1998, Reeber 2015), islandská populace je stabilní, sibiřská vykazuje pokles a trend východoasijské populace není znám (Reeber 2015).

V tomto článku popisují první a druhé hníždění labutě zpěvné v České republice, které proběhlo na Chropyňském rybníku v letech 2017 a 2018. Hníždění je prezentováno v souvislosti s dlouhodobým výskytem dospělé samice na střední Moravě.

VÝSKYT LABUTĚ ZPĚVNÉ V LETECH 2005–2017 (PŘED PRVNÍM ZAHNÍZDĚNÍM)

V České republice patří labuť zpěvná k relativně vzácným a nepravidelným hostům vyskytujícím se zejména v období podzimu a zimy (Šťastný & Hudec 2016). Podobný charakter výskytu měla i na střední Moravě (viz např. Doupal & Šírek 2000, Polčák 2001). Tato situace trvala do roku 2005, kdy byl 19. 5. na rybníku u Šumvaldu (okres Olomouc) pozorován jeden adultní pták (M. Vavřík in litt.). Pravděpodobně tentýž jedinec byl pak 28. 5. 2005 pozorován L. Doupalem a dalšími ornitology na Hradeckém rybníku v Tovačově (okres Přerov; ČSO 2018). Pták se výrazně ozýval a tokal se samci labutí velkých (*Cygnus olor*). Zdržoval se zde do konce srpna 2005 a pak přelétl na odkalovací nádrže cukrovaru v Kojetíně (okres Přerov) a Chropyňský rybník (okres Kroměříž), kde byl zjištěn 8. 9. 2005 (podrobněji Doležal 2005).

Na zimovišti v saském Lüchow-Danzenbergu v SRN byl pravděpodobně tentýž jedinec dne 19. 1. 2006 označen žlutým krčním límcem 7R42 a určen jako adultní samice. Od dubna 2006 byla tato samice již zaznamenána na Moravě – 14. 4. byla pozorována v Tovačově, pak i na mokřadu Bašnov (okres Kroměříž)

a u Bzence (okres Hodonín). Od 4. 10. 2006 do 8. 1. 2007 zimovala v jižním Polsku. Na střední Moravě se poté objevila s druhým ptákem, který se ale na rybnících u Tovačova a Kojetína zdržel jen několik dní. Samice zůstala na rybnících u Tovačova, Šumvaldu a Kojetína až do prosince 2007, kdy byla zjištěna na řece Moravě v Kroměříži. Podobná situace se opakovala i v letech 2009 a 2010 – na zimu vždy opustila střední Moravu, aby se po jarním tání opět objevila. V roce 2011 se vrátila s partnerem, se kterým se zdržovali u Kojetína a Tovačova od 7. 2. do 2. 4. Tento samec byl pak 17. 4. nalezen uhynulý na Hradeckém rybníku v Tovačově.

Samotná samice 7R42 pak byla během let 2011–2014 pozorována na rybnících a šterkopískovnách u Tovačova, Kojetína a Chropyně. V lednu 2015 se krátce setkala s dalším ptákem na poli u Bezměrova (okres Kroměříž). V lednu až březnu 2016 se zdržovala u Ostrožské Nové Vsi (okres Uherské Hradiště) a od 13. 3. do 19. 12. 2016 opět na střední Moravě. Přidal se k ní samec a spolu trávili s přestávkami celý rok. Je možné, že samec byl jedním ze 2–3 ex. zimujících u Tovačova a Věrovan (okres Přerov a Olomouc). Tvorba pevného páru byla komplikovaná – samice se zdržovala většinou ve společnosti samců labutí velkých, a tak až do podzimu 2016 byli oba ptáci často sami a na různých lokalitách. Důležité bylo, že samec v oblasti zůstal a v závěru roku 2016 již tvořil se samicí soudržný pár.

HNÍZDĚNÍ V LETECH 2017 A 2018

V prvních dnech roku 2017 se oba dospělí ptáci zdržovali na zamrzlém poli u Bezměrova (okres Kroměříž) a na zbytek zimy se přesunuli do severozápadního Maďarska (Birding.hu 2018). Zpět se vrátili 10. 3. na rybník Na Hrázi

v Kojetíně a zdržovali se stále spolu. Od konce března 2017 byli stabilně zjišťováni na Chropyšském rybníku (nazýván též Zámecký; okres Kroměříž, Zlínský kraj, 49°21'14"N, 17°22'11"E, kvadrát 6670, nadmořská výška 191 m n. m.). Rybník leží na jižním okraji města Chropyně, má rozlohu cca 24 ha a od roku 1954 je chráněn jako národní přírodní památka. V jeho severní části se nachází rozsáhlá a hustá rákosina, kde bylo umístěno hnízdo (obr. 1). Ptáci se střídali při sezení na vejcích. Dne 20. 5. byli pozorováni při hájení hnízdiště, když odháněli třetí dospělou labuť zpěvnou, která přilétla na rybník. Dne 4. června 2017 jsem na hladině spolu s oběma rodiči poprvé pozoroval 4 pull. Přítomnost mláďat ve stejný den nezávisle potvrdila M. Korbelová (ČSO 2018). Rodina byla opatrná, příliš se neukazovala, a jen málo návštěvníků mělo možnost ji pozorovat (obr. 2). V období po 3. 8. 2017 již byla zjišťována jen tři mláďata. Dne 12. 8. bylo jedno mládě

označeno žlutým límcem 4R54 (obr. 3). Vzletnosti dosáhli mladí ptáci 4. 9., tj. 93 až 95 dnů od vylíhnutí (Šafránek 2017). Dne 22. 9. bylo na okraji rákosiny nalezeno uhynulé mládě, u něhož byla provedena pitva s nálezem rakovinného novotvaru na plicích a v tělní dutině (J. Sitko a J. Polčák in litt.). Zůstala tak jen dvě mláďata, z nichž jedno během pozorování rodiny 30. 9. na rybníku Na Hrázi v Kojetíně vykazovalo problémy s dýcháním (J. Kačírková, J. Šafránek in litt.). Od 1. 10. již byla pozorována pouze dvojice dospělých ptáků s jedním mláďetem, shodou okolností límcovaným. Tito ptáci zůstávali na hnízdišti až do 30. 10. 2017, případně zalétli na 5 km vzdálený rybník Na Hrázi u Kojetína. Rodina pak byla v prosinci 2017 díky odečtu límců zjištěna u polského Opole.

V roce 2018 se pár labutí zpěvných (samice s límcem 7R42 a neoznačený samec) objevil na hnízdišti již 28. 1. Také v tomto roce se pár zdržoval na okraji



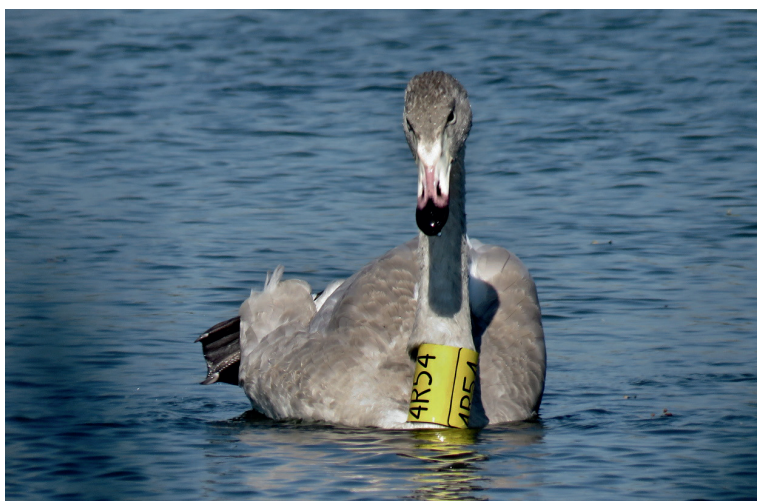
Obr. 1. Hnízdní biotop labutě zpěvné (*Cygnus cygnus*) na Chropyšském rybníku, 30. duben 2017. Foto J. Šírek.

Fig. 1. Breeding habitat of the Whooper Swan (*Cygnus cygnus*) at the Chropyšský fishpond (Kroměříž district), 30 April 2017. Photo by J. Šírek.



Obr. 2. Samice labutě zpěvné se čtyřmi mláďaty, Chropyňský rybník, 6. 6. 2017. Foto Z. Němeček.

Fig. 2. Female Whooper Swan with four young, Chropyňský fishpond, 6 June 2017. Photo by Z. Němeček.



Obr. 3. Mladá labuť zpěvná s límcem 4R54, Chropyňský rybník, 2. říjen 2017. Foto Z. Němeček.

Fig. 3. Young Whooper Swan with a neck collar 4R54, Chropyňský fishpond, 2 October 2017. Photo by Z. Němeček.

rákosiny v severní části rybníka a bylo patrné střídání rodičů při sezení na vejcích. K prvnímu zjištění mláděte došlo o tři týdny dříve než při hnízdění v roce 2017 – již 14. 5. bylo v nedaleké zahradě naleze-

no jedno asi čtyřdenní mládě zatoulané z rybníka (D. Štěpánek in verb.), což se stalo opakovaně a mládě bylo vždy vráceno k rodině. Rodinu se čtyřmi mladými jsem pozoroval 15. 5. Dne 27. 6. byla zjiš-

těna jen tři mláďata (Z. Němeček in litt.), 1. 7. dvě mláďata (Z. Němeček in litt.) a 21. 8. již jen jedno mládě. To bylo téhož dne M. Podhrázkým a K. Makoněm označeno žlutým límcem 4R55. Žlutým límcem 4R56 byl označen pelichající samec. Pár s mládětem zde byl naposledy pozorován 29. 8. a od 1. 9. se na rybníku zdržoval jen rodičovský pár a mládě již nebylo spatřeno (ČSO 2018).

INTERAKCE S DALŠÍMI VODNÍMI PTÁKY

Dokud se samice labutě zpěvné 7R42 nespárovala se samcem svého druhu, se kterým dvakrát vyhnízдила, navazovala kontakt se samci labutí velkých. Dokonce se s některými v určitých obdobích zdržovala v páru a tokala s nimi. Byla také často pozorována při odhánění samic labutí velkých od jejich samců. Po vytvoření páru se samcem labutě zpěvné se vztah k labutím velkým zcela změnil a jakýkoliv kontakt včetně náznaků toku již nebyl zaznamenán. Chropynský rybník byl v letech 2010–2012 hnízdištěm jednoho páru labutě velké. V roce 2013 se zde zdržoval jeden pár, ale nehnízdil, v roce 2014 byla labuť velká na lokalitě zaznamenána nejméně desetkrát, v roce 2015 nejméně pětkrát a v roce 2016 nejméně desetkrát v počtech vždy od jednoho do deseti exemplářů, již ale nehnízдила (vlastní pozorování). Na hnízdišti labutí zpěvných byly v hnízdním období roku 2017 zjištěny labutě velké pouze třikrát, víceméně jen při náhodném usednutí na vodu a vždy rychle opustily lokalitu. V hnízdním období roku 2018 nebyly labutě velké na lokalitě zaznamenány vůbec. Pozorováno bylo také agresivní chování páru labutí zpěvných k husicím nilským (*Alopochen aegyptiaca*), které se na lokalitě vyskytovaly od 22. 4. do 21. 8. 2018 v počtu 1 až 3 ex., a byly atakovány zejména samcem labutě zpěvné.

Hnízdění labutě zpěvné u Chropyně v letech 2017 a 2018, kdy bylo ze čtyř mláďat odchováno jedno a podruhé žádné mládě, je prvním a druhým hnízdním tohoto druhu v České republice. Předcházel mu dobře zdokumentovaný výskyt samice označené krčním límcem po dobu dvanácti sezón. Zahnízdění labutě zpěvné v České republice souvisí patrně s výrazným nárůstem početnosti zejména na polských hnízdištích, kde v období 1993–2016 vzrostla populace téměř desetinásobně (Tomialojć & Stawarczyk 2003, Stawarczyk 2017). Hnízdění v České republice potvrzuje expanzi labutě zpěvné jižním směrem vně původního areálu, která začala zahnízděním v Maďarsku v roce 2005, přičemž již dříve se areál posouval západním a jihozápadním směrem (Francie, Irsko, Nizozemsko, Německo). Šíření na naše území může nasvědčovat i fakt, že kromě hnízdícího páru se na 10 km vzdálených Záhlinických rybnících zdržoval od 25. 4. 2018 do počátku září 2018 další dospělý jedinec labutě zpěvné (ČSO 2018).

LITERATURA

- Avifaunistische Kommission Österreich 2018: *Artenliste der Vögel Österreichs*. <http://birdlife-afk.at/>. Navštíveno 31. 8. 2018.
- Birding.hu 2018: *Birding.hu. Hungarian Birdwatcher's Site*. <http://www.birding.hu/fooldal.html>. Navštíveno 15. 8. 2018.
- BirdLife International 2018: *Data Zone*. <http://datazone.birdlife.org/>. Navštíveno 20. 9. 2018.
- Boschert M. 2005: Vorkommen und Bestand-sentwicklung seltener Brutvogelarten in Deutschland 1997 bis 2003. *Vogelwelt* 126: 1–51.
- ČSO 2018: *Birds.cz – pozorování ptáků*. <http://birds.cz/avif>. Navštíveno 5. 9. 2018
- Doležal R. 2005: Neobvyklý výskyt labutě zpěvné (*Cygnus cygnus*) na Hradeckém rybníku u Tovačova. *Crex* 25: 113–114.
- Doupal L. & Šírek J. 2000: Výskyt vrubo-

- zobých (Anseriformes) na Tovačovsku. *Zprávy MOS* 58: 147–162.
- Gedeon K., Grüneberg C., Mitschke A., Sudfeldt C., Eikhorst W., Fischer S., Flade M., Frick S., Geiersberger I., Koop B., Kramer M., Krüger T., Roth N., Ryslavý T., Stübing S., Sudmann S. R., Steffens R., Vökler F. & K. Witt 2014: *Atlas Deutscher Brutvogelarten*. Stiftung Vogelmonitoring Deutschland und Dachverband Deutscher Avifaunisten. Hohenstein-Ernstthal und Münster.
- Ogilvie M. & Young S. 1998: *Wildfowl of the World*. New Holland Publishers, London.
- Polčák J. 2001: Výskyt vrubozobých (Anseriformes) na Záhlinických rybnících. *Zprávy MOS* 59: 93–108.
- Reeber S. 2015: *Wildfowl of Europe, Asia and North America*. Christopher Helm, London.
- Selmeczi K. Á. 2005: Újra fészkel Magyarországon az énekes hattyú. *Madártávlát* 12(4): 10.
- Selmeczi K. Á. 2010: Az énekes hattyú (*Cygnus cygnus*) fészkelése Magyarországon. *Madártávlát* 17(3): 13–15.
- SOS / BirdLife Slovensko 2018: *Atlas vtákov Slovenska*. <http://atlas.vtaky.sk/atlasvtakov.php>. Navštíveno 31. 8. 2018.
- Stawarczyk T., Cofta T., Kajzer Z., Lontkowski J. & Sikora A. 2017. *Rzadkie ptaki Polski*. Studio B&W Wojciech Janecki, Sosnowiec.
- Šafránek J. 2017: První hnízdění labutě zpěvné u nás. *Ptačí svět* 4/2017: 8.
- Šťastný K. & Hudec K. (eds) 2016: *Fauna ČR. Ptáci 1*. Academia, Praha.
- Tomiałojć L. & Stawarczyk T. 2003: *Awifauna Polski. Rozmieszczenie, liczebność i zmiany*. Polskie Towarzystwo Przyjaciół Przyrody „Pro Natura“, Wrocław.
- Van Dijk A. J. 2006: Whooper Swan *Cygnus cygnus* as new breeding bird in The Netherlands. *Limosa* 79: 81–94.

Došlo 3. září 2018, přijato 1. října 2018.

Received 3 September 2018, accepted 1 October 2018.